

משפט שלמה ורות המואביהמקורות נלווים בענין משפט שלמה1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צא עמוד ב

+דברי הימים א' ד' + המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם, המה היוצרים - אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם; ויושבי נטעים - זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו; וגדרה - זו סנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל; עם המלך במלאכתו ישבו שם - זו רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה, שנאמר: +מלכים א' ב' + וישם כסא לאם המלך, וא"ר אלעזר: לאמה של מלכות.

2. דברי הימים א ד, כג - המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם: ספרי זוטא פרק י

המה היוצרים זה בועז ורות ויושבי נטעים זה שלמה המלך שהוא דומה לנטע וגדרה זו סנהדרין היושבת עמו וגודרת דברי תורה עם המלך במלאכתו ישבו שם מניין אתה אומר שלא מתה רות עד שראת שלמה בן בנה יושב בדין של זנות שנא' עם המלך במלאכתו ישבו שם ואומר (מלכים א' ב' יט) וישם כסא לאם המלך זו בת שבע ותשב לימינו זו רות המואביה.

3. רש"י דברי הימים א (כב,ה)

נער ורך - לפי שאפילו בן מ"ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו' (שמות ל"ג) שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ"ח שנה ... העיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער מאז היה בן מ"ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י"ב שנה כשמלך:

4. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג עמוד ב

א"ר אלעזר, בג' מקומות הופיע רוח הקודש: בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה. ... בבית דינו של שלמה, דכתיב: +מלכים א' ג' + ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו (כי) היא אמו, מנא ידע? דלמא איערומא מיערמא! יצאת בת קול ואמרה: היא אמו. אמר רבא: ממאי? ... שלמה נמי, מדהא קא מרחמתא והא לא קא מרחמתא! אלא גמרא.

5. שו"ת הרא"ש כלל קז סימן ו ד"ה עוד שאלוהו

והחכם רבי בנאה למד דין זה מאב החכמים, במעשה שבא לפנינו על שתיים נשים זונות, שדן אותן באומד הדעת, שנראה לו שרחמי האם נכמרו על בנה, ונתן לה הילד החי; והופיעה רוח הקדש בבית דינו של שלמה ע"ה = עליו השלום = ואמרה כי היא אמו. וכן חכמי הגמרא בכמה מקומות פסקו דבריהם באומד דעתם (ב"ב ק"י:), גבי ש"מ = שכיב מרע = שכתב כל נכסיו לאחרים בקנין גמור בלא שום תנאי, אמרו שאם עמד מחליו, המתנה בטלה, לפי שאמדו דעת הנותן, שלא היה נותן כל נכסיו לאחרים אלא מפני שהיה סבור שימות, ולא היתה כונתו שימות ברעב אם יעמוד מחליו.

6. שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרלד

תשובה יפה שאלת וכבר קדמך ר' יצחק אברבנאל ומה שתירץ אינו נכון בעיני תדעהו מספרו אבל מה שנראה לי כי המלך שע"ה הכיר את אם הילד מכמה בחינות חדא שהכיר פרצוף הילד החי דומה לפרצוף האשה אשר תובעת אותו ופרצוף הילד המת דומה לפרצוף האשה אשר בידה הילד החי עוד הכיר את טבע האשה התובעת שהיא קצת התנועה זריזה וזהירה ולא שכבה על בנה ואת האשה האחרת הכיר בה הפך זה ושפט בדעתו כי המת בנה של זו. עוד מסתמא שאל את עניינם ואמרו לו שזו שומרת יבם אשר הבן החי בידה ואמר בודאי אין אשה רוצה לטרוח להניק את מי שאינו בנה אם לא לשום תכלית של הנאה כי אין הטבע מסכים על זה כלל ולפיכך דן מדעתו כי אשה זו רוצה בילד החי אעפ"י שאינו בנה להפטר מן החליצה ומן היבוס אבל האשה אחרת אם איתא דמת בנה מה לה לתבוע את בן חבירתה לטרוח עליו ולהניקו ללא תכלית וסבה ועל כן שפט המלך שזה בנה ואמר לעומדים אצלו זה בנה של זו וזה בנה של זו ולברר הדבר שיאמינו שכך הוא עשה התחבולה הזאת להבחין הדבר ועל כן ידעו כי אמת אמר המלך בתחלה וזהו וישמע העם את המשפט כי המלך שפט כן בתחלה ואח"כ עשה הבחינה ועל כן יראו כי אמרו המלך ידע כל מצפונו לב מתוך דעתו וחקירתו והכרתו ואעפ"י שלא נזכר זה בכתוב בהדיא דרך הכתוב לקצר ואפשר לדקדק כן מדקאמר ותעמודנה לפני המלך שנראה [מיותר] לגמרי אלא בא לומר שעמדו לפניו זמן מה ונסתכל בהם והכיר המשפט קודם שידברו.

7. קהלת רבא פרשה י

ויאמר המלך גזרו את הילד החי וגוי ותאמר האשה אשר בנה החי וגוי, א"ר יהודה אמר ר' אלעאי אילו הייתי שם פוקרין (גיזי צמר) הייתי כורך על צוארו, כשהוא אומר קחו לי חרב אילולי שנתמלאת עליו רחמים כבר נהרג, ועל אותה שעה הוא אומר אי לך ארץ שמלכך נער.

מקורות נלווים רות ונעמי**8. ילקוט שמעוני רות רמז תרח**

ויקח בועז את רות, אמרו אותה הלילה שבא עליה מת.

9. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

ורבי יהושע בן קרחה נמי, הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול. אמר לך רבי יהושע: וכי מיכל ילדה? והלא מירב ילדה! מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

רבי חנינא אומר: מהכא +רות ד'+ ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי. וכי נעמי ילדה? והלא רות ילדה, אלא: רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי יוחנן אמר: מהכא +דברי הימים א' ד'+ ואשתו היהודית ילדה את ירד אביגדור וגוי, ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד. מרד זה כלב, ולמה נקרא שמו מרד - שמרד בעצת מרגלים. וכי בתיה ילדה? והלא יוכבד ילדה, אלא: יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר אמר מהכא +תהלים ע"ז+ גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. וכי יוסף ילד? והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כילכל, לפיכך נקראו על שמו. א

10. מתוך מאמר של מאיר גבריהו: ספר חמ"י גבריהו, מחקרים במקרא, תשמ"ט, עמ' 233-235.

עלינו לזכור שמגילת רות כולה היא סיפור בו משתקפת חברה חקלאית אשר בה הנשים הצעירות יוצאות לעבוד בשדה בזמן הקציר. חברה כזאת מאותו אזור עליו מסופר במגילת רות, אמנם מתקופה הרבה יותר מאוחרת, היא הכפר הערבי אַרְטָס אשר עליו כתבה האנתרופולוגית המפורסמת הילמה שלשה מחקרים חשובים. היא מספרת שבארטס בזמן הקציר כאשר הנשים הצעירות יוצאות לעבוד בשדה, הן משאירות את התינוקות שלהן אצל הנשים הזקנות. הנשים הזקנות האלה נותנות לתינוקות להשתמש בדדי הזקנות כמוצץ. תופעה זו הידועה לנו גם ממקומות אחרים היא, כנראה המציאות מאחורי מה שנאמר ברות ד', טז: "ותקח נעמי את-הילד ותשתהו בחיקה ותהי לו לאמנת".

11. אלשיך רות פרק ד

אך הנה הוא יתברך רצה להורות כי גם דרך ייבוס היה הדבר ושה בנה של נעמי, והוא כי כאשר באה נעמי ותקח את הילד ותשיתהו בחיקה כדרך נשים זקנות מביאות ילדים מתוצה לשדלם, ולא להניק כי חלב אין בדדיהן, ומיד ותהי לו לאומנת כי הוא יתברך השפיע חלב בדדיה ותהי אומנת אותו, וזהו אומר ותקח וכו' כדי לשית בחיקה ומיד ותהי לו לאומנת כי הניקתו מדדיה. אז בראות השכנות הרואות את הנס הגדול הזה, כי ידעהו ככל נשים זקנות בשדים צומקות וברגע הניקתו, מיד ותקראנה לו השכנות שם, והוא כי אמרו לא על חנם עשה יתברך הנס הזה, כי המבלי אין מניקות בישראל זה היום עשה ה' נס כזה, אך אמרו אין זה רק להורות כי בן נעמי הוא זה כי הוא מחלון ובא דרך ייבוס על ידי בועז, על כן לעשות הוראה על הדבר קראו את הילד שם, לרמוז כי הוקם הוא להיות שם המת על נחלתו, וכמאמר הכתוב באומר (דברים כה ו) יקום על שם אחיו, ועל כן קראוהו שם. ופירש ואמר מה שקראוהו שם הוא כדי לאמר יולד בן לנעמי כלומר יולד עתה מי שהוא בן לנעמי הוא מחלון, כלומר כי על כן להורות זה נתן לה הוא יתברך חלב בדדיה להניק את הילד הזה, לרמוז כי בנה הוא כי זה מקים שם בנה והוא הוא.

12. פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא מג - כי פקד ה' את חנה ד"ה [כי פקד ה']

מהו ה' צבאות, אמר רבי יהודה ברי' סימון אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם יש צבא למעלה יש צבא למטה, הצבא של מעלה אינם [לא] אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים לעולם, והצבא שלמטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים, ואיני יודעת מאיזו צבא אני, אם משל מעלה או משל מטה, אם מצבא של מעלה אני, לא אהיה לא אוכלת ולא שותית (אלא) [ולא] מולידה ולא מתה אלא חיה לעולם כשם שהם חיים לעולם, ואם מצבא של מטה אני, אהא אוכלת ושותית ומולידה ומתה כשם שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים זהו ה' צבאות. דבר אחר ה' צבאות א"ר יהודה ברי' סימון בפעמי רגלים עלתה חנה לב"המק = לבית המקדש = וראתה

את כל ישראל שם, אמרה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כל הצבאות האילו יש לך ואין לי אחד בהם.

הברית שבין נעמי לרות

וַיְהִי בַיּוֹם שֶׁפֶט הַשְּׁפֹטִים וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְחֵם יְהוּדָה לְגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו:

וַיֵּלֶךְ אֶבְרָם כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהֵי יִקְוֹן וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאֶבְרָם בֶּן חָמֹשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחֶרֶן: וַיִּקַּח אֶבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עִשׂוּ בְּחֶרֶן וַיֵּצְאוּ לְלֶקֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן:

וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כֶּפֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו וְאֶבְרָם יָשָׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר וַיִּאָּהֵל עַד סֹדֹם:

וַיֹּשֶׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁיב וְגַם אֶת הַנְּשִׁים וְאֶת הַעַם:

וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִיָּתָה שָׁמָּה וַשְׂתִּי כַלְתִּיהָ עִמָּה וַתֵּלְכֶנָּה בְּדֶרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה ... וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמְצָת הִיא לְלֶקֶת אֶתָּה וַתַּחְדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ:

אֲנִי מְלָאָה הַלְכָתִי וְרִיקָם הַשֵּׁיבִי הִ' לָמָּה תִּקְרָאנִי לִי נְעָמִי וַיִּקְוֹן עָנָה בִּי וְשָׂדֵי הָרַע לִי

13. דברים פרק כג

(ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם: (ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך: (ו) ולא אבה ה' אלקיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך: (ז) לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיה לעולם: (ח) לא תתעב אדמי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו: (ט) בניס אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'.

14. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת תצא דף לט עמוד ב

לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. מלמד שמקבלין עליהם גרים. כי גר היית בארצו א"ר אלעזר בן עזריה מצרים לא קבלו את ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר (בראשית מז) ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם ושמתם שרי מקנה על אשר לי. ואפ"ה קבע להם הכתוב בשכר. המקבל את האכסנאי בתוך ביתו ומאכילהו ומשקהו ומהנהו מנכסיו עאכ"ו:

15. רמב"ן דברים פרק כג פסוק ה

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים - מצינו (לעיל ב כח כט) אכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער. ורבים אמרו שהם לא קדמו אותם אבל ישראל קנו מהם. וזה הבל, כי די למחנה שימכרו להם כאשר ירצו לקנות. ועוד כי ישראל לא באו בגבול מואב, והמואבים הוציאו להם לחם ומים בכסף, והכתוב יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו, ולמה ירחיק המואבי לעולם בעבור זה ולא יתעב האדומי ...

והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי (בראשית יד טז), ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה (שם יט כט). והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה. האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים, והאחד לא קדם אותו בלחם ובמים כאשר קרבו למולו, כמו שכתוב (לעיל ב יח יט) אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון. והנה הכתוב הזהירם (שם פסוק יט) אל תצורם ואל תתגר בם, והם לא קדמו אותם כלל, כי היה הכתוב אומר "כאשר עשו לי בני עשו המואבים והעמונים", אבל לא הזכיר עמון, שלא קדמו אותם:

והנה עמון הרשיע בזה יותר מכולם, כי בני עשו והמואבים כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בהם הוציאו להם מים חוץ לגבולם, ועמון לא אבה לעשות כן, וזה טעם "אשר לא קדמו", שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרים. ולכך הקדים הכתוב "עמוני" והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו אתכם, ואחרי כן הזכיר "מואבי" וחסאתו. ורבותינו דרשו (יבמות עו ב) עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, מפני שהאיש דרכו לקדם ואין האשה דרכה לקדם שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ, וכן הזכירו בירושלמי (שם פ"ח ה"ג) ובמגילת רות רבתי (ד ח), מפני שדרך האיש לשכור ואין דרך האשה לשכור:

16. מיאוש לשמחה

פתיחה

סיום

וַיְהִי בַיּוֹם שֶׁפֶט הַשְּׁפֹטִים וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְחֵם יְהוּדָה לְגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו: כִּי קִנִּיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֵלֵימְלֶךְ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר

ואשתו ושני בָּנָיו :
 וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נְעָמִי וַתִּשָּׂאָר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ :
 וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבוֹת שֵׁם הָאֶחָת עֲרָפָה וְשֵׁם
 הַשֵּׁנִית רוּת וַיִּשְׁבוּ שָׁם כַּעֲשֶׂר שָׁנִים : **וַיָּמוּתוּ גַם
 שְׁנֵיהֶם מַחֲלוֹן וּכְלִיֹן**
 וַתִּשָּׂאָר הָאִשָּׁה מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ :
 לְכִלְיוֹן וּמַחֲלוֹן מִיַּד נְעָמִי
גַּם אֶת רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אִשְׁתּוֹ מַחֲלוֹן קָנִיתִי לִי
לְאִשָּׁה לְהַקִּים שָׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ וְלֹא יִכָּרֵת
שָׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר מְקוֹמוֹ עַדִּים אַתֶּם
הַיּוֹם :
וַתִּקַּח נְעָמִי אֶת הַיֶּלֶד וַתִּשְׁתַּהוּ בְּחִיקָה וַתְּהִי לוֹ
לְאִמָּנָת :
וְאַלֶּה תוֹלְדוֹת פְּרָץ פְּרָץ הוֹלִיד אֶת חֲצֵרוֹן :

נספח רות ונעמי – אם פונדקאית

17. בראשית ל'

(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל לָאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן חַמְיָשִׁי : (יח) וַתֹּאמֶר לָאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר
 נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁשָׁכָר : (יט) וַתַּהַר עוֹד לָאָה וַתֵּלֶד בֶּן שְׁשִׁי לְיַעֲקֹב : (כ) וַתֹּאמֶר לָאָה
 זָבַדְנִי אֱלֹהִים אֶתִּי זָבַד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי יִלְדָתִי לוֹ שְׁשָׁה בָּנִים וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ זְבֻלוֹן : (כא)
וְאַחַר יָלְדָה בֵּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה :

18. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד א

היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד כו' הרי זו תפלת שוא. ולא מהני רחמי? מתיב רב יוסף :
 +בראשית ל' + ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר? אמר רב : לאחר שדנה לאה דין
 בעצמה ואמרה : שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממנו, וארבעה מן השפחות -
 הרי עשרה, אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחות השפחות! מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא
 את שמה דינה! - אין מזכירין מעשה נסים.

20. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ט דף יד טור א /ה"ג

ר' בשם דבית ינאי עיקר עיבורי של דינה זכר היה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה הדא היא
 ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה

21. מהרש"א חידושי אגדות מסכת נדה דף לא עמוד א

ובשם ספר פענ"ח רז"י שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן
 רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה דהשתא אתי שפיר עיקר יצירתה של דינה נקבה

22. שו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן מ

אשה שאיננה יכולה להכנס ולהשאר בהריון ומפריס במבחנה ביצית שלה עם זרע של בעלה וכעבור
 ימים מעבירים את "התינוק" לרחם של אשה שניה (פונדקאית) שהיא תשא את התינוק ותולידו
 בבוא הזמן, מה היחס של התינוק לשתי הנשים...
 מגמרא ומסברא שהיחס של התינוק הוא לאשה המולידה אותה ורק אחריה הוא שמתיחס,
 ובמקרה שלנו היא הפונדקאית, ובכל אופן שהוא בין אם היא גויה, ובין כשהיא בת כהן או בת לוי,
 או באופן אחר שהוא.